

૨. ગૃહલક્ષ્મી

ચાલો વાર્તા સાંભળીએ.....

એક નગરશેઠ - ચાર દીકરા - શેઠની ઉંમર થવી - કારભાર સોંપતા પહેલાં દીકરાઓની કસોટી કરવાનો નિર્ણય - ચારેયને બોલાવવા - પાંચ રૂપિયામાં ઓરડો ભરવાની વાત - પહેલો દીકરો વાપરી નાંખે છે - બીજો દીકરો ઘઉં ખરીદીને ગમે તેમ વેરી દે છે - ત્રીજો રૂના ઢગલા કરે છે - ચોથો ઘી, કોડિયું, રૂ, માચીસ ખરીદીને દીવો કરે છે - પ્રકાશથી ઓરડો ભરાઈ જાય છે - હોંશિયારીથી શેઠ પ્રસન્ન - કારભાર ચોથા દીકરાને સોંપવો -

ધનપાલ શેઠનું નામ દૂર-દૂર સુધી જાણીતું હતું. દૂર દેશાવર સાથે એમનો વેપાર ચાલતો હતો. એમને આંગણે લક્ષ્મીની છોળો ઊછળતી હતી. ઘરમાં ખરચતાં ખૂટે નહિ, તેટલું ધન હતું. આમ છતાં શેઠ ગણતરીવાળા હતા. એ સમજતા હતા કે ઘરની રાણી આવડતવાળી ન હોય, તો અઢળક ધન પણ ખૂટી જાય.

શેઠને ચાર દીકરા હતા. દીકરાઓની ચાર વહુઓ હતી. દીકરા તો જીવ પરોવીને વેપાર-ધંધામાં પડી ગયા હતા. એમની હોંશિયારી અને સમજદારીથી શેઠને સંતોષ હતો. દીકરાઓની વહુઓ ચાલાક અને ઘરરખુ છે કે નહિ એ જાણવાની શેઠને ઇચ્છા થઈ. એમનું પારખું કરવા માટે શેઠે એક યુક્તિ વિચારી કાઢી.

એક દિવસે શેઠે ચારે વહુઓને બોલાવીને કહ્યું, “બેટા, હું આજે તમને દરેકને ડાંગરના આ પાંચ-પાંચ દાણા આપું છું. કોઈક વાર એ દાણા હું તમારી પાસેથી પાછા માગીશ; માટે એ દાણા જતન કરીને સાચવી રાખજો.” એટલું કહી એમણે દરેક વહુને પાંચ-પાંચ દાણા આપી વિદાય કરી. વહુઓ દાણા લઈ હસતી-હસતી ચાલી ગઈ.

મોટી વહુ જરા ઉછાંછળી અને છીછરી બુદ્ધિની હતી. એને થયું, “ડોસાય કેવા ઝીણા જીવના છે ! આપી-આપીને ડાંગરના પાંચ દાણા આપ્યા છે ! એમ વિચારી, દાણા બારી બહાર ફેંકી દઈ એ નિરાંતે સૂઈ ગઈ. સસરાજીની વાતનો મર્મ એ સમજી શકી નહિ.

બીજા છોકરાની વહુ જરાક લાગણીવાળી પણ લહેરી હતી, તેને થયું “સસરાજીએ ભલે પાંચ દાણા આપ્યા. એ તો એની પ્રસાદી ગણાય. એને મામૂલી ચીજ ગણી ફેંકી ન દેવાય. પાછા માગશે ત્યારે જોયું જશે. કોઠીમાંથી કાઢીને બીજા દાણા આપતાં શી વાર લાગવાની છે?” એવો વિચાર કરી, દાણા ફોલી કણ ખાઈ ગઈ. એને પણ સસરાજીની વાતનો મર્મ ન સમજાયો.

ત્રીજા છોકરાની વહુ જરાક ઝીણા સ્વભાવની હતી. એણે વિચાર્યું, “સસરાજીએ આપેલા પાંચ દાણા દાબડીમાં મૂકીને સાચવી રાખવા અને માગે ત્યારે દાબડી ખોલીને કાઢી આપવા. એમાં કંઈ મોટી વાત નથી.” એમ વિચાર કરી એણે એ દાણાને દાબડીમાં મૂકી સંઘરી રાખ્યા. ત્રીજી વહુ પણ શેઠની વાતનો મર્મ સમજી શકી નહિ.

સૌથી નાના દીકરાની વહુ ચતુર અને સમજી હતી. એને થયું, “સસરાજીની વાતમાં કાંઈક ઊંડો મર્મ હોવો જોઈએ. આ દાણા સંઘરી રાખવા એ વાત તો સાચી, પણ સંઘરેલા દાણા વખત જતાં બગડી જાય, એના કરતાં એ દાણા ખેતરમાં વવરાવી દઈ તો કેવું? કણમાંથી મણ થતાં અનાજને કેટલી વાર? અને સસરાજીને પણ એ જરૂર ગમી જશે.”

આમ વિચાર કરી એણે આ પાંચ દાણા પોતાના પિયરમાં મોકલાવીને વવરાવ્યા. એક સાલ ગઈ. બીજી સાલ ગઈ. પાક પાકતો ગયો ને વહુ એને ફરી-ફરી વવરાવતી ગઈ. આ રીતે પેલા દાણા વધતા જ ચાલ્યા. પેલી ત્રણેય મોટી વહુઓ તો આ દાણાની વાત પણ ભૂલી ગઈ હતી. પણ ચોથી વહુને તો આ વાત હરહંમેશ યાદ રહેતી. પછી એક દિવસ શેઠે ચાર વહુઓને બોલાવીને કહ્યું, “વહુ બેટા, ડાંગરના પેલા પાંચ દાણા પાછા આપો.” પહેલી બે વહુઓ કહે, “એ દાણા તો તે દહાડે જ પૂરા થઈ ગયા. હવે એ દાણા ક્યાંથી લાવીએ? કહો તો કોઠીમાંથી પાંચ-પાંચ દાણા લઈ આવીએ.” ત્રીજી વહુ કહે, “સસરાજી, મેં એ દાણા બરાબર સાચવી રાખ્યા છે. થોભો, હું દાબડી લઈ આવું.” એમ કહી એ ઘરમાં ગઈ અને દાબડીમાંથી કાઢી એણે પાંચેય દાણા સસરાજીના હાથમાં મૂક્યા. નાની વહુ આ બધું જોતી, ધીમું-ધીમું હસી રહી હતી. શેઠે કહ્યું, “દીકરા, તું કેમ કંઈ બોલતી નથી? જા, તારા દાણા લઈ આવ. કેમ, લાવી શકીશ ને?”

એણે કહ્યું, “સસરાજી, એ દાણા લાવવા માટે આપને મારે પિયર ગાડાં મોકલવાં પડશે. આજે હવે એ દાણા પાંચ નથી રહ્યા. એ વધી-વધીને ગાડાં ભરાય તેટલા થયા છે.”

પછી નાની વહુએ એ દાણાની વાત માંડીને કહી સંભળાવી. એ પરથી ધનપાલે ત્રણે મોટી વહુઓને કહ્યું, “તમારા સૌમાં આ નાની વહુ ઠરેલ અને ચતુર છે. આજથી આપણા આખા ઘરનો કારભાર એ ચલાવશે. તમે સૌ એના શાણપણનો લાભ લેજો.”

અને પછી શેઠ નાની વહુ તરફ જોઈને બોલ્યા, “દીકરી, આજથી ઘરમાં કોઠારનો કારભાર તને સોંપું છું. મને ખાતરી થઈ છે કે તું આ ઘરની લક્ષ્મી છે. તારા હાથમાં આવેલી સંપત્તિ વધતી જ જશે. તું જ મારા ઘરને સારી રીતે સાચવી શકશે.”

પછી એમણે ત્રીજી વહુને કહ્યું, “બેટા, આજથી રસોડાનો કારભાર તારે સાચવવાનો. બીજી વહુને કહ્યું, નોકરચાકર ઉપર દેખરેખ તારે રાખવાની. અને મોટી વહુને કહ્યું, વહુજી, ઘરની સાફસૂફીની જવાબદારી તમારે સંભાળી લેવાની.”

પછી શેઠે બધી વહુઓને કહ્યું, “સૌ પોતપોતાની સૂઝ પ્રમાણે અને સ્વભાવ પ્રમાણે વહેંચીને ઘરનું કામ કરશો, તો ઘરની શોભા રહેશે અને બધાં સુખી થશો.”

સ.૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

- (૧) રહસ્ય - (૨) સમજ -
 (૩) નકામી - (૪) પુષ્કળ -
 (૫) પરીક્ષા - (૬) દિવસ -
 (૭) સાચવવું - (૮) લાયકાત -

સ.૨ નમૂના પ્રમાણે શબ્દ લખો : દા.ત. નોકર × શેઠ

- (૧) કાચું × (૨) વધવું ×
 (૩) સંતોષ × (૪) જવાબદારી ×
 (૫) ઇચ્છા × (૬) પહેલું ×

સ.૩ ઉદાહરણ મુજબ પાઠમાંથી બેવડાતા શબ્દ શોધીને લખો.

ઉદા. હસતી હસતી

- (૧)(૨)
 (૩)(૪)

સ.૪ શબ્દસમૂહ અને અર્થની યોગ્ય જોડી બનાવો.

(અ)	(બ)
(૧) જીવ પરોવવો	(અ) થોડામાંથી વધારે થવું.
(૨) ઝીણા જીવના હોવું	(બ) ખલાસ થઈ જવું
(૩) કણમાંથી મણ થવું	(ક) વાત વિગતવાર કહેવી
(૪) પૂરું થઈ જવું	(ડ) ટૂંકા સ્વભાવના હોવું
(૫) વાત માંડીને કહેવી	(ઈ) પુષ્કળ પ્રમાણમાં ધન હોવું.
(૬) લક્ષ્મીની છોળો ઊડવી	(ઈ) ધ્યાન રાખવું.

સ.૫ (અ) જાતિ બદલી શબ્દ લખો.

દા.ત. વહુ - વર

(૧) સસરો -	(૨) શેઠ -	(૩) બહેન -
(૪) દીકરી -	(૫) મોર -	(૬) સાંઢ -
- (બ) માન્ય ઉચ્ચારણ માટે ઉદાહરણ મુજબ 'ર' ની જગ્યાએ 'ડ' મૂકી શબ્દ ફરીથી લખો.
દા.ત. વવરાવવું - વવડાવવું
ખવરાવવું, નવરાવવું, પીવરાવવું, લેવરાવવું

સ.૬ નામને આધારે ક્રિયાપદમાં ફેરફાર કરી વાક્ય ફરીથી લખો.

દા.ત. તેણે દાબડીમાંથી દાણા કાઢીને આપ્યા.

(હાર)

તેણે દાબડીમાંથી હાર કાઢીને આપ્યો.

- (માળા)
(મોતીઓ)
(બંગડીઓ)
(હીરો)
(ઘરેણું)

સ.૭ નીચેનાં વાક્યો કોણ બોલે છે તે લખો :

- (૧) “એ દાણા જતન કરીને સાચવી રાખજો.”
(૨) “એ દાણા તો તે જ દહાડે પૂરા થઈ ગયા.”
(૩) “સસરાજી, મેં એ દાણા બરાબર સાચવી રાખ્યા છે. થોભો, હું દાબડી લઈ આવું.”
(૪) “સસરાજી, એ દાણા લાવવા માટે આપને મારે પિયર ગાડાં મોકલવાં પડશે.”
(૫) “બેટા, આજથી રસોડાનો કારભાર તારે સાચવવાનો છે.”

સ.૮ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વાક્ય પૂર્ણ કરો :

- (૧) ધનપાલ શેઠની પરિસ્થિતિ.....
- (અ) સાધારણ હતી.
- (બ) પૈસે ટકે સારી હતી.
- (ક) સારી નહોતી
- (૨) ધનપાલ શેઠની પુત્રવધૂઓ
- (અ) ચાલાક હતી.
- (બ) ઝઘડાળુ હતી.
- (ક) ડફોળ હતી
- (૩) મોટી વહુએ સસરાએ આપેલા દાણા ફેંકી દીધા કારણ કે
- (અ) દાણા સાચવી રાખવામાં શાણપણ નહોતું.
- (બ) નકામા સમજી ફેંકી દીધા.
- (ક) સસરાએ આપેલા દાણાનો મર્મ સમજાય તેટલી સમજ તેનામાં નહોતી.

સ.૯ શેઠે નાની વહુને આખા ઘરનો કારભાર સોંપ્યો કારણ કે

- (૧) નાની વહુ ઠરેલ અને ચતુર છે.
- (૨) નાની વહુ કોઠાર ભરી બધાની ભૂખ સંતોષે છે.
- (૩) નાની વહુ ઘરનું બધું જ સંભાળી શકે એમ છે.

સ.૧૦ આડાઅવળા શબ્દોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવીને અર્થપૂર્ણ વાક્ય બનાવો.

- (૧) હતી સ્વભાવની ત્રીજા ઝીણા જરાક છોકરાની વહુ
- (૨) ચાલતો દૂર વેપાર હતો એમનો સાથે દેશાવર
- (૩) નથી પાંચ રહ્યા આજે દાણા એ હવે
- (૪) સમજી નાના વહુ દીકરાની સૌથી હતી ચતુર અને

સ.૧૧ તમારા વિચાર અનુસાર જે શ્રેષ્ઠ વહુ છે તે વિશે લખો.

સંભાષણ

- ★ તમારા વડીલો પાસેથી કોઈ પારંપારિક વાર્તા જાણી લાવી વર્ગમાં કહો.
- ★ ઇન્ટરનેટ પર લોકકથા (Folkstory) સર્ચ કરો. અન્ય દેશની એકાદ લોકકથા વાંચી ઘરના વડીલને કહો.

પ્રકલ્પ

ઘરનાં બધાં કામ પોતાની સૂઝ-બૂઝ, આવડત મુજબ વહેંચીને કરવાથી ફાયદો થાય છે. તમારા વર્ગમાં પણ આવું થઈ શકે? કાર્ય વહેંચણીનો અથવા વર્ગસમિતિનો તકતો બનાવીને વર્ગમાં લગાડો.

હું વાંચું તમે પણ વાંચો

પ્રખ્યાત સમાજ સુધારક ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગર સંસ્કૃત ભાષાના પણ મહાન પંડિત હતા. તેમની વિધવા માતાએ તેમને અનેક તકલીફો વેઠીને ભણાવેલા. દીકરાને ભણાવવા તેમણે પોતાનાં સોનાનાં ઘરેણાં પણ વેચી દીધેલાં. તેમણે ઘણી બધી મુશ્કેલીઓ સહન કરી હતી.

સમય પસાર થતાં ઇશ્વરચંદ્ર ભણીગણીને મોટા પ્રોફેસર બન્યા. એક દિવસ તેમણે માતાને કહ્યું, “મા, આજે હું જે પણ કંઈ છું તે તારા ત્યાગ અને મમતાને પ્રતાપે છું. તારું ઋણ હું કદી ચૂકવી શકું તેમ નથી. મારા અભ્યાસ પાછળ તારાં કિંમતી ઘરેણાં વેચાઈ ગયાં. મારી ઇચ્છા છે કે હું તને નવાં ઘરેણાં લાવી આપું.”

માએ હળવેથી અને સુંદર જવાબ આપ્યો. “બેટા ! મારે હવે એવાં ઘરેણાં શું કામનાં? અને હા, છતાં પણ તારી ઇચ્છા હોય તો હું કહું એવાં ઘરેણાં તૈયાર કરી આપ !” ઇશ્વરચંદ્રે ઉત્સાહમાં આવી કહ્યું, “મા! બોલ તારે કેવાં ઘરેણાં જોઈએ છે?” માતાએ કહ્યું, “તું ફી વિનાની શાળાઓ શરૂ કર. જ્યાં બાળકો મફત અને સારું શિક્ષણ મેળવે. લોકોનાં દર્દ અને પીડા દૂર થાય તેવાં ફી વિનાનાં દવાખાનાં શરૂ કર. ગરીબ અને અશક્ત, લાચાર લોકોને પેટ ભરીને જમવાનું મળે એવાં સદાવ્રત શરૂ કર. આવાં ઘરેણાં જ આપણી અને સમાજની શોભા બની રહેશે.”

ઇશ્વરચંદ્રે માતાની મનોકામના પૂરી કરવા માટે તે જ દિવસથી શુભ કાર્યનો આરંભ કરી દીધો.

અધ્યાપન સંકેત

આ વાર્તા શીખવતાં પહેલાં ‘ચાલો વાર્તા સાંભળીએમાં’ આપેલા મુદ્દાઓ પરથી વાર્તા બનાવી વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્નો પૂછવા.

આ બોધકથા પણ એના જેવી જ એક વાર્તા છે જે જીવનમાં ઉતારવી જરૂરી છે. લઘુપ્રશ્નો પૂછી પાઠનો ક્રમિક વિકાસ સાધવો. દરેક વહુના સ્વભાવમાં વિદ્યાર્થીઓને શું વિશેષ લાગ્યું તે તેમની પાસેથી અવશ્ય જાણવું. સસરાએ લીધેલી વહુઓની કસોટીની ચોચતા - અચોચતા વિશે પણ ચર્ચા કરવી.

દીર્ઘદષ્ટિથી કરેલાં કાર્યો સફળતાને વરે છે.

